

53. Muhammed b. Mustafa el-Mudurnî'nin "Verdetü'l-Melîh fi Şerhi Bürdeti'l-Medîh" Adlı Eserinin Mukaddimesinin Muhteva İncelemesi¹

İbrahim GEZER²

Ramazan EGE³

APA: Gezer, İ. & Ege, R. (2024). Muhammed b. Mustafa el-Mudurnî'nin "Verdetü'l-Melîh fi Şerhi Bürdeti'l-Medîh" Adlı Eserinin Mukaddimesinin Muhteva İncelemesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (41), 1028-1040. DOI: <https://zenodo.org/record/13337921>

Öz

İslam medeniyetinde ve onun bir parçası olan Osmanlı'da, eserlerin mukaddimeleri Kur'ân-ı Kerim'in girişine uyma amacı da güdülerek, genel olarak besmeleden sonra Allah (cc)'a hamd ve Resulüne salavat ile başlamaktadır. Hamdele ve salvele kısmında eserin muhtevasına işarette bulunan kelimelerin kullanılmasına özen gösterilmektedir. Bu kısmın ardından *أَمَا بَعْدُ* / *وَبَعْدُ* kelimeleri kullanılarak mukaddimenin asıl kısmına geçiş yapılmaktadır. Bu kısımda ise müellif, eseri niçin kaleme aldığını, eserin önemini, kime ithaf ettiğini açıklamaktadır. Zaman zaman da eserde hangi bölümlerin yer aldığını yazar eserin mukaddime kısmında ortaya koymaktadır. Biz de bu çalışmamızda İmam Bûsî'nin (ö. 695/1296) tüm İslam dünyasında haklı bir üne kavuşmuş ve Türk dünyasında da büyük ilgi görmüş ve üzerine şerh ve haşiye gibi çok sayıda çeşitli çalışmalar yapılmış olan *Kasîde-i Bürde'si* üzerine yazılmış şerhlerden biri olan Muhammed b. Mustafa el-Mudurnî'nin *Verdetü'l-Melîh fi Şerhi Bürdeti'l-Medîh*'in mukaddimesini ele aldık. Eserin müellifi Mudurnî, 18. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı medreselerinde talebe yetiştirmiş, İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Nüzhetu'n-nazar fi tavzihi Nuhbeti'l-Fiker* adlı eserine hacimli sayılabilecek bir şerh yazmış, fikhî risalelerinin yanı sıra kelime-i tevhid üzerine de eseri olan bir Osmanlı alimidir. Eserleri üzerine şu ana kadar hiçbir çalışma yapılmamış olması bile çalışmamızı önemli hale getirmektedir. Bu çalışmamızda *Verdetü'l-Melîh*'in mukaddimesinin muhteva incelemesini yaptık. Zaman içinde mukaddimelerin unsurları haline gelen hamdele, salvele, eserin yazılış amacı, önemi, kime ithaf edildiği gibi hususların Mudurnî tarafından nasıl ifade edildiğini ayrıntılı olarak ortaya koyduk. Mukaddimedede geçen beyitleri ele aldıktan sonra mukaddimeye mahsus olarak gördüğümüz beraat-i istihlal ve hüsn-ü tahallus sanatlarını ve incelediğimiz mukaddimedede nasıl uygulandığı hususu

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu makale "Muhammed b. Mustafa el-Mudurnî'nin "Verdetü'l-Melîh fi Şerhi Bürdeti'l-Medîh" Adlı Eseri (Edisyon Kritik)" isimli doktora tezi çalışması kapsamında üretilmiştir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %8

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 11.06.2024-**Kabul Tarihi:** 20.08.2024-**Yayın Tarihi:** 21.08.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13337921>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme

² Öğr. Gör., Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Lect., Usak University, Faculty of Islamic Sciences (Uşak, Türkiye), ibrahim.gezer@usak.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4867-930X> **ROR ID:** <https://ror.org/05es91y67>

³ Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Prof., Usak University, Faculty of Islamic Sciences (Uşak, Türkiye), ramazan.ege@usak.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-5749-510X> **ROR ID:** <https://ror.org/05es91y67>

ISNI 0000 0004 0386 4242, Crossreff Funder ID: 100010723

üzerinde durduk.

Anahtar kelimeler: Arapça, Belagat, Kaside-i Bürde, Mudurnî, Mukaddime,

Content Analysis of the Introduction of Muhammed b. Mustafa al-Mudurnî's Work Named "Verdetü'l-Meliĥ fi Şarĥ Bürdeti'l-Mediĥ"⁴

Abstract

In the Islamic civilization and the Ottoman Empire, which is a part of it, the introductions of works generally begin with praise to Allah (cc) and salawat to His Messenger, after the Bismillah, with the aim of complying with the introduction of the Holy Quran. Care is taken to use words that indicate the content of the work in the hamdele and salvele sections. After this part, the main part of the introduction is made using the words *أَمَّا بَعْدُ / وَبَعْدُ*. In this part, the author explains why he wrote the work, the importance of the work, and to whom he dedicated it. From time to time, the author reveals which sections are included in the work in the introduction part of the work. In this study, we will use the commentaries written on Imam Bûsirî's (d. 695/1296) Kasıde Burde, which has gained a well-deserved reputation throughout the Islamic world and attracted great attention in the Turkish world, and on which many various studies such as commentaries and annotations have been made. One of them, Muhammad b. of Mustafa el-Mudurnî's Verdetü'l-Meliĥ fi Şarĥ Bürdeti'l-Mediĥ which we discussed the introduction of this work. The author of the work, Mudurnî, trained students in Ottoman madrasahs in the first half of the 18th century, wrote a voluminous commentary on the work of Ibn Hacer al-Askalânî (d. 852/1449) called Nüzhetü'n-nazar fi tavzihi Nuhbeti'l-Fiker, and wrote a review of fiqh treatises. He is also an Ottoman scholar who has works on the word tawhid. The fact that no study has been done on his works so far gives our study a special importance. In this study, we examined the content of the introduction of Verdetü'l-Meliĥ. We have revealed in detail how Mudurnî expressed the issues such as hamdele, salvele, the purpose of writing the work, its importance, and to whom it was dedicated, which became the elements of the introductions over time. After discussing the couplets in the introduction, we focused on the arts of the art of best beginning and husn-i takhallus, which we see as specific to the introduction, and how they were applied in the introduction we examined.

Keywords: Arabic, Rhetoric, Kasıda Burde, Mudurnî, preface

4

Statement (Thesis / Paper): This article was produced within the scope of the doctoral dissertation titled "Muhammad b. Mustafa al-Mudurnî's "Verdat al-Meliĥ fi Sharĥi Bürdeti al-Mediĥ" (Edition Critique)". It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 8

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 11.06.2024-**Acceptance Date:** 20.08.2024-**Publication Date:** 21.08.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13337921>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Muhammed b. Saîd el-Busîrî'nin (öl. 696/1297) *Kasîde-i Bürde* isimli eseri, İslam dünyasında çok ciddi bir şöhrete sahip olmuştur. Sadece ilim meclislerinde değil; aynı zamanda halkın teşkil ettiği çeşitli meclislerde de okunması çok yaygın olan bir kasidedir. Şairin *el-Kevâkibu'd-dürriye fi medhi hayri'l-beriyye* olarak adlandırdığı kasidesi, revî harfinin mîm olması sebebiyle *el-Kasîdetu'l-mûmiyye*, Busîrî'nin yakalandığı hastalıktan şifa bulmasına vesile olduğu için *Kasîde-i Bür'e*, bu hadisenin rüyasında Hz. Peygamber'in elinden hırka giyerek gerçekleşmesi rivayetine binaen de *Kasîde-i Bürde* diye anılmıştır. Ka'b b. Zühayr'ın (öl. 24/645) aynı ismi taşıyan kasidesi ile karışmaması için kültürel muhitte *Kasîde-i Bür'e* ismiyle meşhur olmakla birlikte literatürde *Kasîde-i Bürde* ismi öne çıkmaktadır. Aruzun basit bahriyle (müstefîlün fâ'ilün müstefîlün fe'ilün) kaleme alınmış olan eser, farklı rivayetlerde sayı farklılaşsa da 160 beyitten meydana geldiği ağırlık göstermektedir. (Kaya, 2024: 24/568-569)

Kasîde-i Bürde, konusu itibarıyla peygamberimiz Hz. Muhammed (sas)'i konu alması yönüyle ve başından sonuna onun hayatından esintiler içermesi dolayısıyla İslam dünyasında ehl-i ilim nezdinde de büyük ilgi görmüş ve üzerine çok sayıda şerh, hâşiye, tahmis, taştir ve tesbi' yazılmıştır. (Kaya, 2024: 24/568-569) Bu şerhlerden biri de Osmanlı dönemi 18. yüzyıl ulemasından olan Muhammed b. Mustafa el-Mudurnî'ye ait olan "*Verdetü'l-Melîh fi Şerhi Bürdeti'l-Medîh*" adlı eserdir. Görebildiğimiz kadarıyla üzerine hiçbir ilmî çalışmanın yapılmadığı bu eserin nüshaları, ülkemiz ve dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bulunmakta olup, (Mudurnî, 1724a, 1724b, 1730, 1738, 1790, ty) biyo-bibliyografik eserlerde de eser, müellifine nispet edilmektedir. (Bağdatlı, 2008: 4/587; Bursalı, 2016: 1/88; Kehhâle, ty.: 12/36; Brockelman, 1937: 2/468)

Mudurnî hakkında kaynaklarda pek bilgi bulunmamakla birlikte onun ilim erbabından olduğu bilgisi kaynaklarda geçmektedir. (Bursalı, 2016: 1/88) Bu bilgiye ilaveten *Verdetü'l-Melîh*'in Süleymaniye nüshasında geçen bilgiler çerçevesinde Muhammed b. Mustafa'nın, Mudurnu'dan yetişen ilim ehlinde biri olup, talebeleri bulunan bir müderris olduğunu ve hicri 1136 miladi 1723-24 yıllarında *Verdetü'l-Melîh fi şerh-i Bürdeti'l-Medîh* adıyla İmam Bûsîrî'nin *Kasîde-i Bürde*'sine bir şerh yazdığını öğrenmekteyiz. (Mudurnî, 1730) Yine kendisinin *Nuhbetü'l-Fiker şerhi*, kelime-i tevhid risalesi ve çeşitli fikhî meselelerle ilgili risaleleri de bulunmaktadır.⁵ Mudurnî'nin *Verdetü'l-Melîh*'i Lale Devri'nin meşhur Şeyhülislamı Yenişehirli Abdullah Efendi (ö. 1156/1743)'ye ithaf etmesinden, ilmî çevrelerde ve özellikle İstanbul'da hatırı sayılır bir âlim olduğunu söyleyebiliriz. Yine yazmış olduğu risalelerden birini şeyhülislamlık da yapmış olan Dürrizade Mustafa Efendi'nin (ö. 1188/1775) tevcih ettiği bir soru üzerine yazdığını düşündüğümüzde İstanbul'da ilmîne itimat edilen kimselerden biri olduğu da anlaşılmaktadır.⁶ (Mudurnî, ty.: 36b)

Mukaddime, Arap edebiyatında hicri III., miladi IX. yüzyılın içerisinde Câhiz (ö. 255/869) ve öğrencisi

⁵ Mudurnî'ye ait olduğunu tespit ettiğimiz eserlerin ülkemizdeki kütüphanelerdeki kayıtları şu şekildedir: *Hâşiye ala Şerh Nuhbetü'l-Fiker fi Mustalahat Ehlil-Eser*, Süleymaniye Kütüphanesi Laleli koleksiyonu, 359 demirbaş nolu, 180 varak; *el-Vahid fi Kelimeti et-Tevhid*, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, 37 Hk 495/3 demirbaş nolu 29^b-36^a; *Risale fi Teşehhüdül-Âhira*, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, 37 Hk 495/4 demirbaş nolu, 36^b-37^a; *el-Bahir fi Tevcihi Haber Men Kale Ene Mümin ve Hüve Kafir*, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, 37 Hk 495/6 demirbaş nolu, 43^a-44^a; *Risale fi Cevabi's-Sual an Ekli'z-Zeyt*, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, 37 Hk 495/7 demirbaş nolu, 45^b-46^a; *el-Udda Cevazi Hacci'l-Mutede*, Kastamonu Yazma Eserler Kütüphanesi, 37 Hk 495/8 demirbaş nolu, 48^b-49^b

⁶ Mudurnî'nin birtakım risalelerinin bulunduğu Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 495 nolu yazmanın 36^b varakta, Hz. Peygamberin namazın son kadesinde ve namazın dışında salavat getirip getirmediğine dair Mudurnî'ye yöneltilen bir soru üzerine bu risaleyi kaleme aldığı belirtilmektedir. Bu risalenin hamisinde Mudurnî'nin talebesi olduğu anlaşılan ve risalenin müstensihisi olan Halil b. İbrahim, Mudurnî'nin kendi ağzından bu risaleye konu olan meseleyi Mudurnî'ye Mevlânâ Dürrizade'nin yönelttiğini duyduğunu belirtmektedir. (Mudurnî, ty.: 36b)

İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) çalışmalarıyla şekillenmiştir. Mukaddime üslûbunun ilerleyen yüzyıllardaki formuna kavuşmasında İbnü'l-Mukaffa (ö. 142/759), Câhiz ve İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908) gibi âlimlerin yazılı ve sözlü kompozisyonların başlangıç kısımlarının nasıl olması gerektiğine dair yaptıkları açıklamaların etkisi olmuştur. (Durmuş, 2020: 31/115-117) Biz de bu çalışmamızda Muhammed b. Mustafa el-Mudurnî'ye ait olan "Verdetü'l-Melîh fi Şerhi Bürdeti'l-Medîh" adlı eserin mukaddime kısmını muhteva yönünden ve mukaddimelerin unsurlarından olan hamdele, salvele, ithaf, dua vs gibi yönleri ele alacağız. Mudurnî'nin bu eserin mukaddimesi çerçevesinde yapacağımız bu çalışma, kendisi ve eserleri hakkında hususi herhangi bir çalışma yapılmamış olan Mudurnî'nin, ilim dünyasına tanıtılması noktasında mütevazı bir katkısı olacaktır.

1. Muhtevası

1.1. Medhal

Mudurnî, ilim ehlinin eserlerine başlarken uyguladıkları üzere besmele, hamdele ve salvele ile başlamıştır. Bu uygulamanın gerekçesi, insan hayatının her alanına ışık tutan, yön veren Kur'ân-ı Kerim'e uyma arzusu olduğunu söyleyebiliriz. Zira Kur'ân-ı Kerim de besmele ile başlayıp hamd ile devam etmiştir. Ancak Mudurnî, eserin ilk cümlesinde kullandığı Allah (cc)'a hamd ve Hz. Muhammed (sas)'e salâvat ifadelerinde, genel itibarıyla eserlerde gördüğümüz *الحَمْدُ لِلَّهِ* lafzını kullanmamıştır. Müellif, Allah (cc)'a hamd etme anlamına gelen hamdele kısmında şu cümleyi kullanmıştır:

إِنَّ أَيْمَنَ مَا يُرْتَضَّ بِهِ صَدْرُ الْكَلَامِ، وَأَحْسَنَ مَا يُوشَّحُ بِهِ عَقْدُ النَّظَامِ، حَمْدُ اللَّهِ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، وَالْإِفْضَالِ وَالْإِنْعَامِ⁷

Mudurnî, peygambere salâvat getirme anlamındaki salvele kısmında da *حَمْدُ اللَّهِ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ* ifadesini⁸ kullanmıştır. Bu cümlelerin ardından da salat ve selam, "karanlığı aydınlatan kandiller" olarak nitelediği "Hz. Peygamber'in ailesi ve ashabının üzerindedir" diyerek giriş cümlesini tamamlamıştır. (Mudurnî, 1730: 1b/5) Mudurnî'nin hamdele ve salvele kısmında kullandığı ifadeler, tespit edebildiğimiz kadarıyla Meydânî'nin (ö. 515/1124) *Mecma'ul-Emsâl* adlı eserinin giriş cümleleriyle benzerlik taşımaktadır.⁹ (Mudurnî, 1730: 1b/1; Meydânî, ty.: 1/1) Dipnotta yaptığımız açıklamalardan da görüldüğü üzere *Verdetü'l-Melîh*'in giriş cümleleriyle Meydânî'nin *Mecma'ul-Emsâl*'indeki giriş cümleleri benzerlik taşısa da bütünüyle aynı olmadığı görülmektedir. Bununla beraber Mudurnî'nin, *Mecma'ul-Emsâl*'in başındaki bu cümlelerden yararlanmış olabileceği söylenebilir.

1.2. Şerhin Yazılış Amacı ve Önemi

Hamdele ve salvele kısmından sonra mukaddimenin asıl kısmına geçişte *أَمَّا بَعْدُ / وَبَعْدُ* kelimeleri¹⁰ kullanılmaktadır. (Durmuş, 2020: 31/115-117) Mudurnî de bu kısma *بَعْدُ* kelimesiyle geçiş yapıp "hiçbir şeye muhtaç olmayıp her varlığın ihtiyacını gideren Mevlâ'sına muhtaç, zayıf kul Muhammed b. Mustafa Mudurnî der ki" şeklinde giriş yapmıştır. (Mudurnî, 1730: 1b/5) Bu cümlede Mudurnî'nin kullandığı "Mevlâ'sına muhtaç" ve "zayıf kul" ifadelerinden Rabbine karşı mahviyet içerisinde, tevazu

⁷ Manası: Söze başlanacak en kutlu kelime, söz gerdanlığının kendisiyle süsleneceği en güzel kelimeler, celal, ikram, lütuf ve nimet sahibi Allah (cc)'a hamd etmektir.

⁸ Manası: Sonra da salat ve selâm mahlûkatın en hayırlısı olan Muhammed (sas) üzerinedir.

⁹ Meydânî'nin söz konusu eserindeki giriş cümlesi şu şekildedir: *حَمْدُ اللَّهِ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، وَأَحْسَنَ مَا يُوشَّحُ بِهِ صَدْرُ الْكَلَامِ، وَأَجْمَلَ مَا يَفْصَلُ بِهِ عَقْدُ النَّظَامِ، وَالْإِفْضَالَ وَالْإِنْعَامَ تَمَّ الصَّلَاةَ عَلَى خَيْرِ الْأَنْبِيَاءِ، الْمُبْتَدِعِ مِنَ غَضَبِ الْكِرَامِ، وَعَلَى آلِهِ أَغْلَامُ الْإِسْلَامِ أَصْحَابِهِ مَصَابِيحُ الظُّلَمِ* ise şöyledir: *ثُمَّ الصَّلَاةُ وَالْمُتَلَامُّ عَلَى خَيْرِ الْأَنْبِيَاءِ، وَعَلَى آلِهِ وَصْحَبِهِ*. (Meydânî, ty.: 1/1; Mudurnî, 1730: 1b/1)

¹⁰ *بَعْدُ* / *وَبَعْدُ* kelimeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. (Dede ve Sevdî, 2022: 145-158)

sahibi bir kimse olduğunu söyleyebiliriz. Bunun ardından Mudurnî, İmam Bûsırî'nin *Kaside-i Bürde'sini* niçin şerh ettiğini açıklamaktadır. Bunu izah ederken İmam Bûsırî ile ilgili "*fazilet sahibi şeyh, kemal sahibi imam, söz ustalarının kandili, fesahat ehlinin piri, edebiyat ehlinin üzerinde topladığı eseri kaleme alan, Arapların gözbebeği*" gibi vasıfları dile getirmiştir. (Mudurnî, 1730: 1b/5) Bu şerhi niçin kaleme aldığını açıklarken Mudurnî birçok gerekçe sıralamıştır. Bunlardan ilki şöyledir: "*Fesahatin zirvesinde olan Peygamber (sas)'in evsafı hakkında nazmedilmiş olan Bürde, yüksek anlayış sahipleri nezdinde muteber; içerisinde pek çok kıymetli bilgiler ve bilinmeyen birçok sırlar olması sebebiyle gündüzün ortasındaki güneş gibi meşhur olduğundan bu eseri şerh ettim.*" (Mudurnî, 1730: 1b/5) Bu özelliklerinin yanı sıra Mudurnî, *Kaside-i Bürde'nin*, duaların kabulü noktasında da faydalı olduğunun tecrübe edildiğini ve bu yüzden de İmam el-Merzûkî'nin (ö. 421/1030) *Şerhu'l-Hamâse'si*¹¹ için söylenen "*o öyle bir kitaptır ki, onu gözleri görmeyen bir kimse eline alıp incelese hiç şüphesiz gözleri geri gelir. Şayet o kitabı taşıyan kimse bir kabre uğrasa toprağın altındaki meyyit dirilir*" sözleri (Hamevî, 1985: 1/6; Kummî, ty.: 2/56) İmam Bûsırî'nin bu eseri için de denilebilir demektir. (Mudurnî, 1730: 2a/1) Mudurnî'nin bu beyti burada zikretmesinin sebebi, *Kaside-i Bürde'nin* çok kıymetli bir eser olduğunu ifade etmek için olmalı diye düşünmekteyiz. Bu beyitle ilgili daha ayrıntılı bilgiyi aşağıda ele aldığımız "*mukaddimedede zikri geçen beyitler*" başlığı altında verdik.

Mudurnî, ortaya koyduğu şerhin diğer şerhler nezdindeki yerini de ifade ederek bu şerhi başka hangi amaçla kaleme almış olduğunu şu sözlerle belirtmektedir: "*Sıkıntı ve bunalımlardan kurtulmak, hayır ve bereketlere ermek umudu ile kalbin eğlencesi, bakan kimsenin göz aydınlığı olsun diye İmam Bûsırî'nin bu eserine her şeyini izah eden (يوضح غاية الإيضاح) ve sabahın lambaya ihtiyaç bırakmaması gibi diğer şerhlerden müstağni kulan bir şerh yazdım. Neticede de Allah'a hamdolsun ki, insanoğlunun bir ikincisiyle daha sürmelenmediği (görmediği), ona yaklaşan bir benzerini insanın tasavvur etmediği bir şerh ortaya çıktı.*"¹² (Mudurnî, 1730: 2a/1) Mudurnî, bu ifadelerle şerhini çok iddialı bir şekilde övmüş ve o yüzden olmalı ki, bahsettiği tarzda bir çalışmanın olabileceğini şu cümlelerle temellendirmeye çalışmıştır: "*Bunda şaşılacak bir şey yok. Çünkü Ebu'l-Mefahir*¹³ *şöyle demiştir: كم Evvelkiler sonrakilere (birtakım şeyleri eksik bırakarak) nice şey bırakmıştır.*"¹⁴ Bütün bu iddialı sözlerden, kendini ispat etmek ya da dünyevî bir maksada erişmek gibi farklı amaçlar çıkarılmaması için olmalı ki devamında Mudurnî, "*Allah Teala bu şerhi yüce rızası için yapılan amellerden eylesin. Zira O, kullarını bağışlayan ve merhamet edendir*" (Mudurnî, 1730: 2a/5) şeklinde bir cümle kullanmıştır.

Mudurnî, eserini diğer şerhlere ihtiyaç bırakmayan, insanoğlunun bir ikincisini görmediği ve ona

¹¹ el-Merzûkî, İsfahan şehridendir. Yaşadığı dönemin edebiyat ve nahiv alimlerindendi. İnsanlar kendisinden ilim tahsil edip istifade etmişlerdir. Arapçada kıymetli eserleri bulunmaktadır. Eserlerinden en önemlisi Ebû Temmâm'ın (ö. 231/846) *el-Hamase* adlı eserine yazmış olduğu şerhidir. Yazmış olduğu bu şerhi, *el-Hamase'nin* en güzel şerhlerinden biri olarak görülmektedir. Bu eserin yanı sıra *Şerhu'l-Fasih* adlı bir eseri de bulunmaktadır. Bkz. (Hamevî, 1993: 2/506; Kiftî, 1982: 1/141; Katip Çelebi, 1941: 1/691).

¹² Mukaddimenin bu kısmında kullanılan Arapçası *فَجَاءَ بِحَمْدِ اللَّهِ تَعَالَى شَرْحًا لَمْ يَكْتَفِلْ عَنِ الْإِنْسَانِ بِثَابِتِهِ، وَلَمْ يَتَمَتَّلْ عِنْدَ إِنْسَانٍ الْعَيْنَ مَا يُدَانِيهِ،* ve Türkçesi "*insanoğlunun bir ikincisiyle daha sürmelenmediği (görmediği), ona yaklaşan bir benzerini insanın tasavvur etmediği bir şerh ortaya çıktı*" cümlesi ile Ahmed b. Muhammed el-Hamevî'nin (ö. 1098/1687), İbn Nüceym'in (ö. 970/1563) *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* adlı eserine yazdığı şerhin mukaddimesi arasında az da olsa benzerlikler tespit ettik. Hamevî'nin şerhindeki cümle şu şekildedir: *فَإِنَّ كِتَابَ الْأَشْبَاهِ وَالنَّظَائِرِ لِأَفْضَلِ الْمَتَأَخَّرِينَ مَوْلَانَا زَيْنِ الدِّينِ بْنِ نَجْمِ الْخَفِيِّ كِتَابٌ لَمْ يَكْتَفِلْ عَنِ الزَّمَانِ بِثَابِتِهِ وَلَمْ يُوْجَدْ فِي كُتُبِ الْخَفِيَّةِ مَا لَهُ يُوَارِي أَوْ يُدَانِيهِ.* Türkçesi: Hanefî mezhebinden müteahhirun ulemasının en faziletliyelerinden olan Mevlânâ Zeynüddîn İbn Nüceym'in *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* kitabı, şu zamanda yaşayan kimselerin bir ikincisini görmediği, Hanefî kitapları içinde ona denk olan ya da ona yaklaşan bir benzerinin bulunmadığı bir kitaptır. (Hamevî, 1686: 1b/15). Buradan hareketle Mudurnî'nin mukaddimedede kullandığı bazı ifadeler için başka eserlerden mülhem olanlar bulunmaktadır denilebilir.

¹³ Mudurnî'nin Ebu'l-Mefâhir diye zikrettiği şahsın Ebû Temmâm olabileceğini düşünmekteyiz. Zira tespit edebildiğimiz kadarıyla yukarıda zikri geçen beyit kaynaklarda Ebû Temmâm'a nispet edilmektedir. Ebû Temmâm'ın tam ismi Hâbib b. Evs b. el-Hâris et- et-Tâî olup hicri 231 yılında vefat etmiştir. En önemli eserleri *el-Hamâse*, *Fuhûlü's-Şu'arâ*'dır. (İbnü'l-Mu'tez, 1976: 282-286; Mes'ûdî, 1988: 3/480)

¹⁴ Makalede mukaddimesini ele aldığımız *Verdetü'l-Melîh*'te beytin ikinci satırı geçmektedir. Beytin ilk satırı ise şu şekildedir: *يَتُولَى مَنْ تَفَرَّغَ أَسْمَاعُهُ* (Mudurnî, 1730: 2a/5; Süllî, 1937: 228)

yaklaşan bir benzerini insanın tasavvur etmediği bir şerh olarak nitelendirdikten sonra eserini eline alıp okuyacak insaf sahibi kimselerden beklediği şeyin, eğer bu eserde bir hata bulursa eksikliğini tamamlayıp hatasını düzeltip şu beyitte belirtilen sözü kullanmasını istemektedir:

"Eğer halel getiren bir şey görürsen onu ört nezaketen

Güzelleştiren bir şeyi de herkese söyle görürsen" (Mudurnî, 1730: 2a/10; Harîrî, 1873: 218)

Bu meyandaki sözlerine şu şekilde devam etmektedir: "Aynı şekilde bu kimseden beklenen, hatırına İbnü'l-Esir'in (ö. 637/1239) *el-Meseli's-Sâir*'de söylediği şu sözü getirmesidir: "Fazilet sahibi olan kimse, hiç hata yapmayan kimse değil; hatası sayılabilen kimsedir."¹⁵ (İbnü'l-Esir, ty.: 1/35; el-Feyyûmî, ty.: 2/712) Çünkü çok az kimse unutmaktan, çok az kalem taşkınlıktan, çok az âlim hatadan, çok az kılıç isabet etmemekten uzaktır. Bu manada şu beyti söyleyen kimseye helal olsun. Çünkü bu söylediklerimizi en güzel şekilde ifade etmiştir:

"Bütün huylarından hoşnutluk duyulan kim vardır?

Ayıplarının sayılabiliyor olması, asalet olarak kişiye yeter." (Mudurnî, 1730: 2a/10; Cehm, 1949: 118)

1.3. Eserin İsmi

Mudurnî, bu eserine "Verdetü'l-Melîh fi Şerhi Bürdeti'l-Medîh" ismini verdiğini açıklamaktadır. Bu eserin dünyanın çeşitli kütüphanelerinde mevcut olan kayıtlarında da eserin adında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. (Mudurnî, 1724a, 1724b, 1730, 1738, 1790, ty) Kütüphane kayıtlarında eserin isminde bir farklılık görülmediği gibi eserin adının geçtiği bibliyografik çalışmalarda da kitabın isminde herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. (Bağdatlı, 4/587; Bursalı, 2016: 1/88; Kehhâle, 1987: 12/36; Brockelman, 1937: 2/468) Eserin adındaki kelimelerin anlamlarına baktığımızda eserin isminde kullanılan ilk kelime olan *زُجْدَة*'nin edebiyatımızda peygamberi temsil eden "gül" (Kurnaz, 1996: 14/219-220) anlamına geldiğini görmekteyiz. Arapçada her ağacın, her bitkinin çiçeğine "verd" denmekte olup "verde" (*زُجْدَة*) bu kelimenin tekilidir. Ancak "verde" kelimesi, kırmızı renkli gül için daha çok kullanılır olmuştur. (Cevherî, 1987: 2/550; İbn Sîde, 2000: 9/424) Eserin adındaki "Melîh" kelimesi ise, güzel anlamına gelmektedir. (İbn Sîde, 2000: 3/378) Buna göre *Verdetü'l-Melîh* tamlaması, "sevgiliye sunulan gül" anlamına gelmektedir. "Bürde" kelimesi ise "bürünülen giysi, (İbn Sîde, 2000: 9/323) yünden yapılmış çizgili kolsuz hırka" anlamına gelip çoğulu *بُرْدَة*dür. (Ezherî, 2001: 7/89) "Medîh" kelimesi de övülen kimse anlamına gelmektedir. (İbn Sîde, 2000: 3/269) Bütün bu lügavî açıklamalar neticesinde Mudurnî'nin eseri ile kastedilen mananın "O övülen peygamberin hırkasıyla meşhur olmuş o kasidenin şerhi olarak, her şeyi en güzel vaziyette yaratılmış o sevgiliye sunulan bir gül" olabileceğini düşünmekteyiz.

1.4. Dua ve İthaf

Mukaddime bölümünün son kısmında kısa bir dua ve uzunca sayılabilecek bir ithaf yazısı bulunmaktadır. Bu kısımdaki dua cümlesi şu şekildedir: "Allahım! Himayeni, dağınık ve bozuk konuşma ayıbından; hata dehlizlerine düşmekten koruyucu kıl. Muhakkak ki sen, her şeye kadir olan ve duaya icabet etmeye layıksın." (Mudurnî, 1730: 2b/1) Bu dua cümlesinin akabinde Mudurnî, *Kaside-*

¹⁵ İbnü'l-Esir'in bu sözü *el-Meseli's-Sâir*'de "fazilet sahibi kimse dil sürçmeleri ve hataları sayılabilen kimsedir" şeklinde geçmektedir. Mudurnî'nin kitabında zikrettiği söz ise Feyyûmî'nin (ö. 770/1368/69) *el-Misbahu'l-Münir* adlı sözlüğünde geçmektedir.

i Bürde'nin niçin yazıldığı, İslam dünyasında neden çok yaygınlaştığı ve kasidenin isimlendirilme hikayesini ele almaya gerek görmemiştir. Bunu da kendisi, "kasidenin çok meşhur olması, bütün bunları açıklamaya ihtiyaç bırakmamaktadır" (Mudurnî, 1730: 2b/1) diye açıklamaktadır.

Verdetü'l-Melîh'in kime ithaf edildiği meselesine gelince bu konuda garip bir durum görmekteyiz. Zira eserin dünyanın çeşitli kütüphanelerinden yedi farklı nüshasını edindik. Eserin kime ithaf edildiği bilgisi yalnızca Mısır'da bulunan Dârü'l-Kütübî'l-Mısıriyye, Edeb Tal'at 4577 demirbaş nolu nüshanın girişinde bulunmaktadır. Önemine binaen bu kısmı olduğu gibi buraya aktarmak istiyoruz:

Bu Verde adlı eseri Rabbânî fazilet sahibi hazrete hizmet, Samedânî Kemal sahibinin kapısına kıymetli bir hediye olarak yaptım. O hazret ki, Tarîkat-ı Nu'mâniyye'nin kaidelerini ihya eden, Osmanlı Devleti'nde Şer'-i Şerîf'in Hâmîsi, bütün ilimlere sahip, gizli saklı her şeyi açan, ilimde derinleşmiş otorite, ilim burçlarındaki yüksek nişane, şeyhülislamın medar-ı ıftihar, Hakk'ın bütün insanlık üzerindeki hüccetidir. Bütün bunlarla Hazreti Abdullah Efendi'yi kastediyorum. Allah onu görevinde uzun süre kalmakla bizi faydalandırsın. Her gün izzetini ve yüceliğini artırsın. Kaleminin dişleriyle nice mesailin düğümleri çözülmeye devam etmekte, Şer'-i Şerîf'in nice kapalı meselesi onun içtihatlarıyla kıymetli bir gerdanlığa dönüşmektedir.¹⁶ (Mudurnî, ty.: 2b/3)

2. Mukaddimede Zikri Geçen Beyitler

2.1. Birinci Beyit:

كِتَابٌ لَوْ تَأَمَّلَهُ ضَرِيرٌ لَعَادَ كَرِيمَتَاهُ بِلَا ارْتِيَابٍ، (الوافر)

وَلَوْ أَنَّ مَرَّ حَامِلُهُ بِقَبْرِ لَصَارَ الْمَيْتُ حَيًّا فِي التُّرَابِ¹⁷

Mudurnî, İmam Bûsîrî'nin kasidesinin önemini anlatırken, İmam Merzûkî'nin (ö. 421/1030) *Şerhu'l-Hamase'si* için söylendiğini belirttiği bu beytin, *Kaside-i Bürde* için de söylenmesinin uygun olacağını ifade ederken zikretmiştir. Yukarıda zikri geçen iki beytin İmam Merzûkî'nin eseri için hangi kaynakta söylendiğini tespit edemedik. Ancak Mudurnî'den az zaman önce yaşamış olan Ahmed b. Muhammed el-Hamevî, İbn Nüceym'in *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* adlı eserine yazdığı şerhin mukaddimesinde bu iki beyte yer vermiştir. (el-Hamevî, 1686: 1b-2a) Ancak açıklamakta olduğumuz beyitler hem Hamevî'nin eserinde hem de Abdülğani en-Nablûsî'nin (ö. 1143/1731) eserinde küçük farklılıklarla şu şekilde geçmektedir:

كِتَابٌ لَوْ تَأَمَّلَهُ ضَرِيرٌ لَعَادَ كَرِيمَتَاهُ بِلَا ارْتِيَابٍ،

(Nablûsî, 2003: 80; (Hamevî, 1686: 1b-2a) لَصَارَ الْمَيْتُ حَيًّا فِي التُّرَابِ وَ لَوْ مَرَّتْ حَوَاصِلُهُ بِقَبْرِ

Hamevî ve Nablûsî'nin eserlerinde geçtiği şekliyle yani *وَلَوْ مَرَّتْ حَوَاصِلُهُ بِقَبْرِ* ibaresi anlaşılmaya daha uygun görünmektedir. Mudurnî'nin eserinde beyti aktardığı *وَلَوْ أَنَّ مَرَّ حَامِلُهُ بِقَبْرِ* şekliyle ise *أَنَّ* harfi, *أَنَّ*'nin muhaffefidir. Kural olarak onun peşinden ise nasp ettiği mazi bir fiil gelir. *أَنَّ*'nin tahfifi durumunda ameli

¹⁶ Mudurnî'nin burada uzun uzun çeşitli yönlerden meth ü sena ettiği ve Hazreti Abdullah Efendi diye de tesmiye ettiği zatın Lale Devri'nin meşhur Şeyhülislamı Yenişehirli Abdullah Efendi (ö. 1156/1743) olabileceğini düşünmekteyiz. Zira *Verdetü'l-Melîh*'in ferağ kayıtlarında en eski tarih olarak hicri 1136 görülmektedir. Bu tarih de miladi 1724 tarihine tekabül etmektedir ki, bu tarih Yenişehirli Abdullah Efendi'nin şeyhülislamlığı dönemine denk düşmektedir. Bkz. (İpşirli, 2011: 1/100-101)

¹⁷ Beytin anlamı: "O öyle bir kitaptır ki, onu gözleri görmeyen bir kimse eline alıp incelese hiç şüphesiz gözleri geri gelir. Şayet o kitabı taşıyan kimse bir kabre uğrasa toprağın altındaki meyyit dirilir."

devam etmektedir. Ancak o zaman ismi, mahzûf şân zamiridir. (Sîrâfî, 2008: 3/407; İbn Akîl, 1980: 1/392) Buna göre muhaffef *أَنَّ*'in ismi, mahzûf şân zamiri; haberi de sonrasında gelen cümledir. Bu kısmın manası ise "o kitabı taşıyanın bir kabre uğraması sabit olursa" şeklinde olmaktadır.

Beyitte geçen *أَنَّ* kelimesi Süleymaniye Âtîf Efendi nüshasında harekesiz (Mudurnî, 1730: 2a/1), Almanya, Princeton, Koyunoğlu, ve Mısır nüshasında ise *أَنَّ* şeklinde muhaffeftir ve *الميت* kelimesi de *المَيِّت* şeklinde harekelenmiştir. (Mudurnî, 1724a, 1724b, 1730, 1790, ty) *المَيِّت* kelimesinin *المَيِّت* kelimesinden farkı, ilki fizyolojik olarak ölü olmaktan ziyade manen ölü olmayı ifade etmektedir. Nitekim En'am sûresi 122. ayet-i kerimede *(أَوْ مَن كَانَ مَيِّتًا فَأُحْيَيْنَاهُ)* buyrulurken küfür içinde manen ölü durumda iken kendisine iman nimeti verilip diriltiren kimseden bahsedilmektedir. (Nesefî, 1998: 1/534) Dolayısıyla beyitte de gerçek ölüden ziyade manen ölü durumda olan kimsenin kastedilmesi daha uygundur. Ancak bu yorumun yapılmasını *بَعَثَ* ifadesi zorlaştırmaktadır. Bu durumda da beyitteki mana mübalağa içermekte ve *لُ* harfi ile gerçekleşmesi imkânsız olan temenniye ifade ederek mübalağa gerçeğe yaklaştırılmaktadır. Öyle görünmektedir ki, bir eserin çok kıymetli olduğunu anlatmak için bu iki beytin söylenmesi adet olmuştur.

2.2. İkinci Beyit

يَقُولُ مَنْ تَفَرَّغَ أَسْمَاعُهُ كَمْ تَرَكَ الْأَوَّلُ لِالْآخِرِ¹⁸ (السريع)

Mudurnî, mukaddimede diğer bütün şerhlerden müstağni kılan bir şerh yazdığını ve insanoğlunun bir ikincisini daha görmediği bir şerh ortaya çıktığını ifade edince bu sözlerini temellendirmek için bu beytin ikinci şatırını zikretmiştir. Bunu söylerken de evvelki şerhlere ihtiyaç bırakmayacak ve onlara benzemeyen tarzda bir şerh ortaya çıkmasının şaşılacak bir şey olmadığını ve Ebu Temmam'ın (ö. 231/846) "evvelkiler sonrakilere (birtakım şeyleri eksik bırakarak) nice yapılacak iş bırakmıştır" beytini kullanarak yazmış olduğu şerhiyle ilgili iddialı sözleri temellendirmeye çalışmıştır.

Asıl itibarıyla Ebu Temmam "evvelkiler sonrakilere hiçbir iş bırakmamıştır" şeklinde darb-ı mesel olmuş sözün (İbn Abdurabbih, 1984: 6/186) tam tersini beytinde ifade etmiştir. Çağdaşı olan Câhiz de ilim ve âlimler için ve toplum için "evvelkiler sonrakilere hiçbir iş bırakmamıştır" şeklindeki sözden daha zararlı bir söz olmadığını belirterek onun da Ebu Temmam ile aynı kanaatte olduğunu görmekteyiz. (Câhiz, 1964: 4/103) Ebu Temmam'ın beytinde ifade ettiği "evvelkiler sonrakilere (birtakım şeyleri eksik bırakarak) nice yapılacak iş bırakmıştır" sözü, ilim ve zanaat erbabının çalıştıkları alanda kendilerini daha da geliştirmek ve yeni şeyler üretmek noktasında bir motivasyon kaynağı olacaktır. Özellikle fen, tıp ve mühendislik gibi alanlarda günümüzde şahit olduğumuz gelişmeler Ebu Temmam ve Câhiz'i haklı çıkarmıştır.

2.3. Üçüncü Beyit

فَهَذَاكَ إِنْ تَرَ مَا يَتَّبِعُ فَوَارِهِ كَرَمًا وَإِنْ تَرَ مَا يَزِينُ فَأَقْشِهِ¹⁹ (الكامل)

Mudurnî, eserini diğer şerhlere ihtiyaç bırakmayan bir şerh olarak nitelendirdikten sonra her şeye rağmen içinde "meramını açık bir şekilde anlatamama" veya "ayak sürçmesi" kabilinden hataların da olabileceği kaydını koyarak eserdeki bu türden eksiklikleri bulan kimseden onları düzeltmesini

¹⁸ Beytin anlamı: Sürekli bir şeyler söyleyip kulaklarını çınlattığın kimse: "evvelkiler sonrakilere (birtakım şeyleri eksik bırakarak) nice yapılacak iş bırakmıştır" der.

¹⁹ Beytin anlamı: "Eğer halel getiren bir şey görürsen onu ört nezaketten, Güzelleştiren bir şeyi de herkese söyle görürsen".

istemektedir. Bu çerçevede de başta verdiğimiz beyitle istiṣhadda bulunmaktadır. Bu beyit, Harîrî'ye (ö. 516/1122) ait olup onun *el-Makâmât* adlı eserinde geçmektedir. (Harîrî, 1873: 218)

2.4. Dördüncü Beyit

وَمَنْ ذَا الَّذِي تُرَضَى سَجَايَاهُ كُلُّهَا
كَفَى الْمَرْءَ نُبْلًا أَنْ تُعَدَّ مَعَايِبُهُ²⁰ (الطويل)

Mudurnî, eserinde birtakım eksikliklerin olabileceğini ve bunların da sayılabilecek kadar olduğunu ifade etmek için bu beyti delil olarak getirmiştir. Bu beyitle istiṣhadda bulunmadan önce de İbnü'l-Esir'in *el-Meseli's-Sâir*'inden de "fazilet sahibi olan kimse, hiç hata yapmayan değil; hatası sayılabilen kimsedir". (İbnü'l-Esir, ty.: 1/35) aktarımını yapmıştır. Baş tarafta verdiğimiz beyit Ali b. el-Cehm'in divanında geçmektedir. (Cehm, 1949: 118)

3. Mukaddime ile Anılan Söz Sanatları

3.1. Berâ'at-i İstihlal

عَرَج fiilinin mastarı olan berâ'at kelimesi, "arkadaşlarına üstünlük sağlamak" (Ezherî, 2001: 2/223) ve "her fazilet ve güzellikte tam olmak" (İbn Sîde, 2000: 2/144) anlamlarına gelmektedir. İstihlal kelimesi ise, yağmur yağarken çıkardığı ses yükseldiğinde استَهَلَّ fiili kullanılmaktadır. (Ezherî, 2001: 5/242) Havanın ilk yağmaya başladığı zaman çıkardığı sese de استَهَلَّت السَّمَاءُ şeklinde bu fiil kullanılmıştır. (Cevherî, 1987: 5/1852) Özellikle kelimenin bu manası berâ'at-i istihlalin terim anlamına en yakın olandır diye düşünüyoruz. Zira yağmurda da bir başlangıç ve bu esnada yağmurun çıkardığı sesin yağmurun ileriki safhalarına dair bir fikir vermesi gibi berâ'at-i istihlal sanatında da bir kasideye veya esere başlama esnasında hamdele ve salvele cümleleri kullanılırken eserin içeriğine dair lafızların kullanılması söz konusudur. Berâ'at-i istihlalin terim anlamı ise, yazar ya da şairin eserinin başında maksadını hissettiren lafızlar kullanmasıdır. (Kefevî, ty.: 244) Şair ya da yazar, maksadını açık bir şekilde değil de zevk-i selim sahibi kimse nezdinde lafzın güzelliğini ve canlılığını artıran tarzda işaretle bulunur. (İbn Hicce, ty.: 1/30) Bu kısımda eserini kaleme alan kimse, yazacağı kitap hangi ilimle ilgili ise veya hangi konuda ise bunlara işaretle bulunan lafızlar kullanmaktadır.

Mudurnî'nin eserinde de berâ'at-i istihlalin güzel bir örneği ortaya konmuştur. Malum olduğu üzere Mudurnî bu eserinde, İmam Bûsîrî'nin *Kaside-i Bürde'si* üzerine bir şerh yazmıştır. Şerhin girişi şöyle başlamaktadır: إِنَّ أَيْمَنَ مَا يُرْتَجَّحُ بِهِ صَدْرُ الْكَلَامِ وَأَحْسَنَ مَا يُؤْتَشَّخُّ بِهِ عَقْدُ النَّظَامِ حَمْدُ اللَّهِ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَالْإِفْضَالِ وَالْإِنْعَامِ، ثُمَّ الصَّلَاةُ. Manası: "Söze başlanacak en kutlu kelime, söz kolyesinin kendisiyle süsleneyeceği en güzel kelimedir. ikram, lütuf ve nimet sahibi Allah (cc)'a hamd etmektir. Sonra da salat ve selam, mahlûkatın en hayırlısı olan Muhammed (sas)'e, karanlığın kandilleri olan âl ve ashabının üzerinedir." (Mudurnî, 1730: 1b/1)

²⁰ Beytin anlamı: "Bütün huylarından hoşnutluk duyulan kim vardır? Ayıplarının sayılabiliyor olması, asalet olarak kişiye yeter."

Bu şerhin giriş cümlelerinde şiir ve edebiyatla ilgili bir esere adım attığımızı hissettiren *يُرْشِحُ*²¹, *يُوشِحُ*²², *عَفْدُ* kelimeleri kullanılmıştır. Aşağıda da açıkladığımız gibi terşih ve tevşih kelimeleri beyan ilmiyle de ilgili olduğu gibi özellikle de bedi' ilmiyle ilgili terimlerdir. Bu kelimeler edebiyatla ilgili bir esere işarette bulunmaktadır. Bu kelimelerin ardından kullanılan *عَفْدُ النَّظَامِ* ter kibine baktığımızda ise *عَفْدُ* kelimesi kolye, gerdanlık (Halil, ty.: 1/141) anlamına gelirken, *النَّظَامِ* kelimesi kendisine inci dizilen ip (Cevherî, 1987: 5/2041) anlamına gelmektedir. Şiir kaleme almak için de *نَطَمْتُ الشَّعْرَ* ifadesi kullanılmaktadır. (Cevherî, 1987: 5/2041) Dolayısıyla *عَفْدُ النَّظَامِ* ter kibini de inci gibi olan sözlerin dizili olduğu kolye mesabesindeki bir esere işarette bulunmaktadır. *نِظَامِ* kelimesi aynı zamanda söz konusu eserin nazım tarzında yazılmış bir eser ya da nazımla ilgili bir eser olduğunu da ima etmektedir. Nitekim yazılan eser İmam Busîrî'nin meşhur kasidesi üzerine yazılan bir şerhtir. Gördüğümüz üzere burada zikrettiğimiz bu üç kelime de yazılacak esere ve onun içeriğine dair işaretler vermektedir.

Verdetü'l-Melih'in girişinde eserin içeriğine ilişkin kullanılan kelimelerden biri de salve kısmındaki *تَمَّ الصَّلَاةَ وَالسَّلَامَ عَلَى خَيْرِ الْأَنْبِيَاءِ* ifadesidir. Bu cümlede "*yeryüzünde bulunan mahlukatın en hayırlısı*" anlamına gelen *خَيْرِ الْأَنْبِيَاءِ*²³ ifadesi, (Halil, ty.: 8/388) Busîrî'nin eserinin asıl adı olan *الْكَوْكَبُ الدُّرِّيَّةُ فِي مَدْحِ خَيْرِ النَّبِيِّينَ*'deki yine "mahlukatın en hayırlısı" anlamına gelen (Ezherî, 2001: 15/194) *خَيْرِ النَّبِيِّينَ* ter kibine telmihte bulunarak beraat-i istihlâl güzel bir örnek teşkil etmektedir.

3.2. Hüsn-i Tehallus

Sözlükte "kurtulmak" (Ezherî, 2001: 7/65) anlamındaki tehallus kelimesi, şiir ve nesirde bir manadan diğerine, bir konudan diğerine herhangi bir dengesizlik ve uyumsuzluk olmadan intikal edip geçiş yapmak anlamlarında kullanılmaktadır. (Nüveyrî, 2002: 18/307; Cezerî, 1955: 181) En genel manasıyla hüsn-ü tehallus, şiirde veya düzyazıda bir konudan diğerine dinleyici veya okuyucuda herhangi bir rahatsızlık oluşturmadan ve sanki aynı konuda devam edercesine bir bütünlük içinde konular arasında geçiş yapmaktır. Genel itibarıyla bu şekilde tarif edebileceğimiz hüsn-ü tehallus, özellikle şiirin ve bunun yanı sıra da düz yazının ilk kısmından asıl konuya intikaldeki güzel geçiş için kullanılmıştır. (Teftâzânî, 2020: 2/639; Habenneke, 1996: 2/558) Yine bu manadan olmak üzere şairin kasidede asıl işleyeceği methiyeden önce ele aldığı nesib, fahr veya edeb ile asıl konu olan methiye kısmının bütünleşmesi şeklinde de açıklanmıştır. (İbn Ebi'l-İsba', ty.: 433) Eski Arap şairleri ve hatipleri bu sanatı eserlerinde göz önüne almamışlar ve asıl anlatacakları konudan önce ele aldıkları gazel, deve tasviri, topraklarının tasviri ve kavimlerinin kahramanlıklarını anlattıktan sonra asıl konuya ya doğrudan girmişler ya da "دَعَا" gibi ibarelerle giriş ile asıl konu arasını ayırmışlardır. Esere giriş kısmı ile eserin asıl kısmı arasını hissettirecek şekilde ayırmaya "iktidab" sanatı denmektedir. Allah'a hamd ve sena ve resulüne salavattan sonra *أَمَّا بَعْدُ* ifadesinin kullanılması ise iktidabtan sayılmakla birlikte iyi görülmüştür. (Habenneke, 1996: 2/561) Ancak girişte *أَمَّا بَعْدُ* ifadesinin kullanılması ilk kısımdan diğer kısma doğrudan geçilmemesi dolayısıyla tehallusa da benzetilmiştir. (Teftâzânî, 2020: 2/642)

²¹ Sözlük anlamı terbiye etmek ve birini bir şeye hazırlamak anlamına gelen terşihin terim anlamı, sonrasında bir kelime getirilmeden herhangi bir bedi sanatına uygun olmayan bir lafzın peşine onu sanathı bir şekilde anlamaya hazırlayan bir lafız getirmektir. Ali (ra)'ın Eş'as b. Kays için söylediği *وهذا كان أبوه ينسج الشمال باليمين* sözü bu kabildendir. Bu söz, الشمال lafzından sonra *باليمين* lafzı getirilmeden söylene idi ya da *باليمين* lafzı yerine *باليد* lafzı kullanılsaydı dinleyici cümlede geçen الشمال kelimesinden sadece kelimenin ilk akla gelen manası olan sol eli anlayacaktı. Ancak الشمال kelimesinden sonra *باليمين* lafzı zikredilerek الشمال kelimesinin uzak anlamı olan "giysi" anlamıyla anlaşılması sağlanmış olmaktadır. Terşih kelimesi istiare, tevriye, tıbak gibi birçok edebi sanat içerisinde de geçmektedir. (Halil, ty.: 3/93; İbn Ebi'l-İsba', ty.: 271; Hamevî, 2004: 2/248; Kaçar, 2011: 40/516).

²² Ebu Hilal el-Askerî'nin (ö. 400/1009) tevşih diye isimlendirdiği bu sanat, belagatçılar tarafından irsad terimiyle ifade edilmişse de teshim ve tebyin isimleriyle de anılmıştır. Terim olarak tevşih, sözün başında geçen bir kelimenin sonunun nasıl geleceğini haber vermesidir. (Askerî, 1998: 382; Kâsım ve Dîb, 2003: 102)

²³ *النَّظَامِ* kelimesi yeryüzündeki tüm mahlukat olarak açıklanmıştır. Bununla beraber müfessirler Kur'an'da geçen bu kelimeyi insanlar ve cinler olarak beyan etmişlerdir. (Halil, ty.: 8/388; Ezherî, 2001: 15/364)

Mudurnî, eserine hamdele ve salvele ile başlamış ve ardından وَبَعْدُ kelimesiyle mukaddimenin asıl kısmına geçmiştir. Bu kısımda *Kaside-i bürdenin* ne denli önemli bir eser olduğunu, yazmış olduğu şerhin önemini, eserinin ismini zikretmiştir. Ardından duada bulunmuş ve eserini kime ithaf ettiğini belirtmiştir. (Mudurnî, 1730: 1b/1) Bu bilgilerle şerhin mukaddime kısmı sona erip asıl şerh kısmına geçilirken kasidenin ilk nesib ve teşbib kısmı olan ilk beytine şairlerin hüznü, özlem, sevgiliden ayrılık acısı gibi unsurları zikrederek başlamalarının adetleri olduğunu söylemiştir. Üzüntü ve özlemleri iyice arttığında tecrid yoluyla kendi içlerinden bir muhatap çıkararak kâh işve ile kâh serzenişte bulunarak onunla konuşup diyaloga geçtiklerini söylemektedir. *Kaside-i Bürde*'nin şairi el-Bûsırî'nin de şairlerin bu yoluna uyararak eserine tecrid yaparak başladığını söylemiş ve bu ifadelerle kasidenin ilk kısmındaki konuya güzel bir geçiş yapmıştır. İşte mukaddimededen asıl esere geçiş esnasında okuyucuya fark ettirmeden yapılan bu geçiş hüsn-ü tahallus sanatı denmektedir.

Sonuç

Bu çalışmamızda eserin mukaddime kısmını muhteva yönünden ele alarak ayrıntılı bir şekilde ortaya koyduk. Eserin hamdele ve salvele cümlelerini ele aldık. Müellifin bu giriş cümleleriyle Meydânî'nin *Mecma'ul-Emsâl* adlı eserinin hamdele ve salvele cümlelerinin birebir olmasa da büyük benzerlik taşıdığını tespit ettik. Ayrıca İslam âlimlerinin eserlerine besmele ve ardından hamdele ile giriş yapmalarının, dînî metinlere bağlılık noktasındaki hassasiyetlerinin bir tezahürü olduğunu düşünmekteyiz.

Eserin yazılış amacını ve önemini müellif ayrıntılı bir şekilde ifade etmiştir. Bu kısımda müellif yazmış olduğu şerhe dair İmam Bûsırî'nin kasidesinin "her şeyini izah eden (يوضح غاية الإيضاح) ve sabahın lambaya ihtiyaç bırakmaması gibi diğer şerhlerden müstağni kılan bir şerh yazdım. Neticede de Allah'a hamdolsun ki, insanoğlunun bir ikincisiyle daha sürmelenmediği (görmediği), ona yaklaşan bir benzerini insanın tasavvur etmediği bir şerh ortaya çıktı" şeklinde çok iddialı sözler sarfetmektedir. Bu sözleri sarfettikten sonra bunları temellendirmeye yönelik izahlarda bulunup eserde birtakım eksiklikler olabileceğini de söylemekte ise de ilk olarak sarfettiği bu iddialı sözleri dolayısıyla, müellifin eserini ilim hayatının erken sayılabilecek bir döneminde kaleme aldığını düşünmekteyiz.

Mukaddimenin dua ve ithaf bölümünde eserin kime ithafen yazıldığını görmekteyiz. Ancak bu ithaf bilgisi ilginç bir şekilde yazmanın sadece Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Edeb Tal'at 4577 nüshasında yer almaktadır. Bu nüshada eserin kendisine ithaf edildiği kimse Lale Devri'nin meşhur şeyhulislâmı Yenişehirli Abdullah Efendi'dir.

Mukaddimedede müellif, istişhadda bulunduğu şiir ve sözlerle Arap edebiyatına vukufiyetini göstermektedir.

Özellikle mukaddimenin giriş cümleleri denilen hamdele ve salvele kısmında olmak üzere Mudurnî, zaman zaman başka eserlerin mukaddimelerinde kullanılan ifadelerden ilham aldığını söyleyebiliriz.

Müellifin mukaddimedeki sunumuna baktığımızda İslam'ın klasik döneminde teâmül haline gelen ve mukaddimedede ele alınması âdet olmuş besmele, hamdele, salvele, وَبَعْدُ ifadesi, eserin yazılış amacı ve önemi, dua ve ithaf gibi unsurların bütünüyle kullanıldığını görmekteyiz.

Kaynakça

- Askerî, E. H. (1998). *Kitâbü's-Smâateyn: el-Kitabe ve's-Şiir*. (1-1). el-Mektebetü'l-Asriyye.
- Bağdatlı, İ. P. (2008). *Îzâhu'l-Meknûn fi'z-Zeyl 'alâ Keşfi'z-Zunûn 'an Esâmî'l-Kütübi ve'l-Fünûn*. (1-7). Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Brockelman, C. (1937). *Geschichte Der Arabischen Litteratur*. (1-5). Leiden: Brill.
- Bursalı, M. T. (2016). *Osmanlı Müellifleri*. (1-3) TÜBA.
- Câhiz, E. O. (1964). *Resâilü'l-Câhiz*. (1-4). Mektebetü'l-Hancî
- Cevherî, İ. (1987). *es-Sihah Tâcü'l-Lüga ve Sihahu'l-Arabiyye*. (1-6). Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Dede, H. & Sevdî, S. A. (2022). *Arap Grameri ve Edebiyatında أَلَمَّا بَعْدُ (Emmâ Ba'd) İfadesi. Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 29, 145-158.
- Durmuş, İ. (2020). *Mukaddime*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (C. 31, ss. 117-118). TDV.
- Ezherî, M. (2001). *Tehzîbü'l-Lüga*. (1-8). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi.
- Ferâhîdî, H. (ty.). *Kitabü'l-Ayn*. (1-8). Dar ve Mektebetü'l-Hilal.
- Feyyûmî, A. (ty.). *el-Misbâh el-Münîr fi Ğarib Şerhi'l-Kebîr*. (1-2). el-Mektebetü'l-İlmiyye.
- Hamevî, A. (1985). *Ğamzü 'Uyûni'l-Besâir Şerhu Kitâbi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir*. (1-4). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Hamevî, A. (2004). *Hızânetü'l-Edeb ve Gâyetü'l-Ereb*. (1-2). Dâru'l-Bihâr.
- Hamevî, A. *Mu'cemü'l-Üdebâ: İrşâdü'l-Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edîb*. (1-7). Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî.
- Hamevî, A. (1687). *Ğamzü 'Uyûni'l-Besâir Şerhu Kitâbi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir*. (Süleymaniye Kütüphanesi)
- Harîrî, K. (1873). *Makâmâtü'l-Harîrî*. thk. Halil Serkîs. (1-1). Matbaatü'l-Meârif.
- İbn Abd Rabbih, A. (1984). *el-Ikdü'l-Ferîd*. (1-8). Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Akîl, A. (1980). *Şerhu İbn Akîl alâ Elfiyeti İbn Mâlik*. (1-4). Daru't-Türas.
- İbn Ebî'l-İsba', A. (ty.). *Tahriru't-Tahbîr fi Sinâ'ti's-Şi'r ve'n-Nesr ve Beyâni İ'cazi'l-Kur'ân*. (1-1). Lece İhyâi't-Türâsi'l-İslâmî.
- İbn Sîde, A. (2000). *el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-A'zam*. (1-11). Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbnü'l-Esîr, M. (1999). *el-Meseli's-Sâir fi Edebi'l-Kâtib ve's-Şâir*. (1-1). el-Mektebetü'l-Asriyye.
- İbnü'l-Esîr, M. (1955). *el-Câmi'u'l-Kebîr fi Şnâ'ti'l-Manzûm mine'l-Kelâm ve'l-Mensûr*. (1-1). Matba'atü'l-Mecma'i'l-İlmî.
- İbnü'l-Mu'tez, A. (1976). *Tabakâtü's-Şu'arâ*. (1-1). Dâru'l-Me'ârif.
- İpşirli, M. (2011). *Abdullah Efendi, Yenişehirli*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (C. 1, ss.100-101). TDV.
- Kaçar, H. İ. (2011). *Terşih*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (C. 40, ss.516). TDV.
- Kâsım, M. A., & Dîb, M. (2003). *Ulûmu'l-Belâga el-Bedî' ve'l-Beyan ve'l-Me'ânî* (1-1). el-Müessesetü'l-Hadîse li'l-Küttâb.
- Kâtib Çelebî, M. (1941). *Keşfi'z-Zunûn 'an Esâmî'l-Kütüb ve'l-Fünûn*. (1-2). Mektebetü'l-Müsennâ.
- Kaya, M. (2024). *Kasidetü'l-Bürde*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (C. 24, ss.568-569). TDV. Yayınları.
- Kehhâle, Ö. (1988). *Mu'cemu'l-Müellifîn*. (1-13). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî-Mektebetü'l-Mesnâ.
- Kıftî, A. (1982). *İnbâbu'r-Ruvât 'alâ Enbâhi'n-Nuhât*. (1-4). Dâru'l-Fikri'l-Arabî Müessesetü'l-Kütübi's-Şekâfiyye.

- Kummî, A. (ty.). *el-Künâ ve'l-Elkâb*. (1-3). Mektebetü's-Şadr.
- Kurnaz, C. (1996). *Gül*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (C. 14, ss.219). TDV.
- Mes'ûdî, A. (1988). *Murûcü'z-Zeheb ve Me'âdinü'l-Cevher*. (1-4). Dâru'l-Hicret.
- Meydânî, A. (1996). *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*. (1-2). Dâru'l-Çalem.
- Meydanî, A. (ty.). *Mecma'ul-Emsâl*. (1-1). Dâru'l-Ma'rife.
- Mudurnî, M. b. M. (1724a). *Verdetü'l-Melîh fî Şerh Bürdeti'l-Medîh* (Gottingen State and University Library).
- Mudurnî, M. b. M. (1724b). *Verdetü'l-Melîh fî Şerh Bürdeti'l-Medîh* (Princeton Üniversitesi, Digital Library of the Middle East).
- Mudurnî, M. b. M. (1730). *Verdetü'l-Melîh fî Şerh Bürdeti'l-Medîh* (Süleymaniye Kütüphanesi).
- Mudurnî, M. b. M. (1738). *Verdetü'l-Melîh fî Şerh Bürdeti'l-Medîh* (Beinecke Library). Yale Üniversitesi.
- Mudurnî, M. b. M. (1790). *Verdetü'l-Melîh fî Şerh Bürdeti'l-Medîh* (Koyunoğlu Müzesi).
- Mudurnî, M. b. M. (ty). *Verdetü'l-Melîh fî Şerh Bürdeti'l-Medîh* (Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye).
- Mudurnî, M. b. M. *Risale Ma'mûle fî Beyani Kâne Yusallî en-Nebiyu fî'l-Ka'deti'l-Ahîra*. (Kastamonu Halk Kütüphanesi)
- Nablûsî, A. (2003). *et-Tuhfetü'n-Nablûsiyye fî'r-Rihleti't-Tarablûsiyye*. (1-1). Matbaatü'l-Mütevessît.
- Nesefî, A. (1998). *Medârikü't-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*. (1-3). Dâru'l-Kelimi't-Tayyib.
- Nüveyrî, A. (2002). *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*. (1-33). Dâru'l-Kütüb ve'l-Vesâiku'l-Kavmiyye.
- Sûlî, Y. (1937). *Ahbâr Ebî Temmâm*. (1-1). Matbaa Lecneti't-Te'lîf ve't-Terceme ve'n-Neşr.
- Sîrâfî, H. (2008) *Şerhu Kitabi Sibeveyhi*. (1-5). Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Teftâzânî, S. (2020). *el-Mutavvel Şerh Telhisi Miftâhi'l-Ulûm*. (1-2). Litera yayıncılık.